

К.Ч.Айтматовдун доору-кыргыз адабиятынын алтын доору

Талас облустук А.Токтогулов атындагы китепкананын директору Т.С.Жаркыналиеванын Ыссык-Көл конференциясындагы доклады Ч.Айтматовдун 85-жылдык юбилейине

Урматтуу бүгүнкү конференциянын катышуучулары!

Заманыбыздын залкар жазуучусу, Кыргыз ССРинин Эл жазуучусу, Социалисттик Эмгектин Баатыры, Лениндик жана Мамлекеттик сыйлыктардын лауреаты, Кыргыз Республикасынын Баатыры, академик, дүйнөлүк адабияттын корифеи Чынгыз Төрөкулович Айтматов – 1928-жылы 12-декабрь күнү Талас облусунун Шекер айылында жарык дүйнөгө келген, ал бүгүнкү күндө жалпы түрк элинин маданий энчисине айланган инсан.

Чынгыз деген – ыйык, улуу сөз, түрк – монгол тилдеринде “деңиз” деген маанини билдирет.

Ч. Айтматов ойчул, гуманист, кыргыздын нарк-насил, сүйүү, элдик мифология, азыркы турмушубуздан бери дүйнөлүк адабияттын деңгээлине көтөргөн залкар жазуучу. Ал дүйнөлүк глобализация, закымдаган технология, фантастика реалдуулукка айланып күнүмдүк турмушта колдонуп, адамды эч нерсе менен таң калтыра албай келаткан заманда, жөнөкөй эле кырманда иштеген кара келин Жамийланын образы аркылуу дүйнөгө аруулуктун, сүйүүнүн улуулугун даңазалады.

Ч. Айтматов өзүнүн макаласында: “Ар бир адамдын өз мекени бар. “Мекен” деген сөз кыргызда ата-бабанын жери, туулуп – өскөн жер дегенди билдирет. Абдан сагындырып, бир көрүүгө куштарланткан Талас жергемди ак-карасы аралаш жаткан өз келбетинде көз алдыма элестетүүгө аракеттенем. Анткени менин башатым – Шекер айылы” – деп жазган. Сиздерге улуу жазуучунун кичи мекени болгон Шекер айылынын жана Талас эли – журтунун атынан ысык салам жолдоймун!

Кыргыз эли Борбордук Азиядагы эң байыркы элдердин бири экени тарыхка маалым. Өзүнүн өсүш жолунда узак, татаал кылымдарды башынан өткөргөн кыргыз эли этикалык маданияттын эң бийик үлгүлөрүн жаратууга жетишкен. Ошол байыркы ата мурасынын эң туу чокусу – улуу “Манас эпосу” Чет мамлекеттерге чыкканда Чынгыз Айтматов “Менин руханий паспортум – “Манас” деп айткан. Кыргыз Эл акыны Н.Алымбеков “Байыркы кыргызды “Манас” дүйнөгө таанытса, азыркы кыргызды Чынгыз дүйнөгө таанытты” – деп таамай белгилеген. Манас ата жана Чынгыз Айтматов Талас жергесинин куту, жалпы түрк элинин сыймыгы.

Биздин Талас облусунда баардыгы болуп 73 массалык китепкана элди руханий жактан тейлеп келүүдө. Биздин облус улуу жазуучунун кичи мекени болгондуктан Ч.Айтматовдун 85 жылдыгына карата атайын иш-чаралардын планы кабыл алынып ишке ашырылууда. Ал эми Шекер айылындагы китепкананын ишмердигине бурсам, китепкана “Күркүрөө” маданият үйүнүн экинчи кабатында жайгашып, республика боюнча моделдик китепкана болуп эсептелинип, жаңы технологиялык компьютерлер менен камсыздандырылган. Дүйнө жүзүнөн Шекер айылына келген ар бир инсан сөзсүз түрдө Айтматовдун музейине кирип жакындан таанышып китепканадан жалпы маалымат алышат, мындан тышкары Ч.Айтматовдун “Биринчи мугалим” чыгармасындагы кош теректер өскөн “Дүйшөндүн мектеби” жайгашкан тарыхый орунда жазуучунун чыгармаларынын айкелдери орнотулган “Ачык асман алдындагы музей” көрөрмандардын кызыгуусун арттырат.

Китепканаларда өткөрүлгөн Ч.Айтматовдун-мурастары жалпы адамзаттын баалулугу, “Рух асманынан нур чачкан Ч.Айтматов”, “Ч.Айтматов-доор жаңырткан калемгер”, “Ч.Айтматов-дүйнөлүк адабияттын жүзү” ж.б. илимий практикалык конференциялар, адабий кечелер, диспуттар, улуу жазуучунун чыгармаларындагы

кейипкерлери жана Шекер айылындагы мектепте чогуу окуган курбалдаштары менен болгон жолугушуу кечелери окурмандарды дагы бир ирет Айтматов – дүйнөсүнө алып барат.

Дүйнөдөгү статистика боюнча чыгармалары 200 тилге которулган үч гана жазуучу бар экен. Алар Л.Толстой, А.Чехов жана Ч.Айтматов.

Ч.Айтматовдун өмүр жолуна көз салсак, ал жаш кезинде кыргыз, орус, казак адабиятынын тарбиясында өсүп кийин түрк адабиятына баш оту менен кирип түрк адабияты, маданияты, тили жана тарыхы менен кеңири таанышкан.

“Түрк дүйнөсү” фондунун жетекчиси, “Тарых” журналынын негиздөөчүсү Туран Язган жалпы түрк тилинин бутактарын ж.б. элдеринин маданиятын, салтын, тарыхын, адабиятын, баатырларын, коомдук ишмерлерин чагылдырып келет. Түрк маданият ишмери Шенон Демироз “Ч.Айтматов – бүткүл түрк дүйнөсүнүн эң баалуу, ардактуу адамы” деген жогорку баасын берген. Туркиянын Анкара, Стамбул, Бурса, Измир жана башка шаарларындагы жогорку окуу жайлары менен лицейлеринде кыргызстандык жаштардын бекер билим алуусуна мүмкүндүк түзүлгөн. 1999-жылдан бери 2250 кыргызстандык улан-кыздар бюджеттик негизде билим алышкан.

Кыргыз эли менен түрк туугандардын ортосундагы достук мамилени чыңдоодо маданий байланыштар дагы өз ийгиликтерин берүүдө. Өзгөчө, “Түрксай”, Эл аралык “Диалог Евразия” платформасы, Эл аралык “Ата Түрк” фонду көптөгөн иш-чараларды өткөрүүдө.

1994-жылы А.Акматалиев Анкара университетинде Эл аралык Айтматов клубунун бөлүмүн ачып, “Айтматов жумалыгын” өткөргөн. Академик А.Акматалиев бир катар жаш түрк иликтөөчүлөрүнүн илимий жетекчиси.

1998-жылы Стамбулда Россия, Украина, Молдова, Грузия, Азербайжан, Кыргызстан, Казахстан, Түркмөнстан, Таджикстан, Өзбекстан мамлекеттериндеги элдердин ортосундагы адабий, маданий байланышты өнүктүрүү максатында ал өлкөлөрдүн интеллигенциясынын башын бириктирген коомдук Эл аралык “Диалог Евразия” платформасын түзүшкөн жана биринчи төрагалыгына бир добуштан Ч.Т.Айтматов шайланган.

2002-жылы май айында Бишкектеги кыргыз-түрк лицейине залкар жазуучу Ч.Айтматовдун ысымы ыйгарылган.

“Диалог Евразия” платформасы Ч.Айтматовдун 70-жаш жана 75-жаш мааракелеринде Стамбул шаарында Туркиянын маданият министрлиги менен бирге “Китеп” фестивалы жогорку деңгээлде өткөрүлүп келе жатат.

2004-жылы Ч.Айтматов Эл аралык “Китеп” фестивалын ачып, мааракенин уюштуруучуларына жана түрк элине өзүнүн ыраазычылыгын билдирүү менен “Диалог Евразия” басма үйүндө чыккан китептер дүйнөлүк адабиятты өнүктүрүүдө чоң роль ойноорун баса белгилеген.

2013-жылдын 10-13-май күндөрү Туркия мамлекетинин Измит шаарында Ч.Айтматовдун 85-жылдыгына арналып V Эл аралык “Китеп” жарманкеси өткөрүлдү. Жарманкеге Кыргыз Республикасынан барган делегациянын курамында (мен да болуп Талас облустук китепканасынын директору Т.С.Жаркыналиева), “Ч.Айтматов жана Талас жергеси” аттуу темада доклад окудум. С.Раевдин “Ханышанын көз жашы” китебинин бет ачары өткөрүлдү. Жарманкенин салты боюнча китеп сүйүүчүлөргө китептерди бекер таратуу ар дайым ишке ашып, биздин облустук китепканага да белекке китептер берилип, диплом тапшырылды.

“Диалог Евразия” платформасынын мүчөсү болгон 11 өлкө жана түрк тилдүү калктарды бириктирген “Түрк СОЙ” уюмуна кирген 14 өлкөнүн Эл аралык уюмунун генералдык директору Дюшен Касеинов: “Чынгыз Айтматовдун дүйнөлүк алкактагы алган орду менен түбөлүктүү экинчи өмүрүнүн жашай бере тургандыгын, ошон үчүн түрк элдеринин бийик сыймыгы болуп муундардан муундарга аты өчпөй жашай берерин

айтып, 2008- жылдагы уюмдун атайын сыйлыгын Айтматовдун көзү өтсө да анын жубайы Мария Айтматовага урмат менен тапшырышкан.

2013-жылдын 28-июнь күнү “Төрөкул Айтматов – мамлекеттик көрүнүктүү ишмер” аттуу эскерүү кечеси Талас облустук А.Токтогулов атындагы китепканада болуп өттү. Эскерүү кечеге Т.Айтматовдун кызы Роза Айтматова, Махмуд Кашгари – Барскани атындагы Чыгыш университетинин профессору А.С.Ормушев,Диалог Евразия платформасынын төрагасы Ж.Борочаров, ТМУнун доценти М.Жусупова, КР Өкмөтүнүн Талас облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлүнүн орун басары Р.Т.Ботиков жана жалпы коомчулук катышты.Эскерүү кечедө Т.Айтматовдун өмүрү жана мамлекеттик ишмердиги тууралуу слайддык көрсөтүү тартууланды.Т.Айтматовдун кичи мекени Шекер айылындагы “Т.Айтматов” атындагы орто мектебинин мугалимдер жана окуучулар тарабынан даярдалган иш-чара, Шекер айылдык китепканасында уюштурулган “Төрөкул Айтматов-элдин уулу” аттуу китеп көргөзмөсү жана слайддык көрсөтүү көрүүчүлөргө тартууланды. Кеченин аягында Роза Айтматова атасы Т.Айтматов жөнүндө кеңири баяндама берип жалпы элге ыраазычылык билдирди.

2013-жылдын 24-26-июнь күндөрү Талас облусунда ”Тарыхый – маданий мурастарды сактоодо жана өнүктүрүүдө мамлекеттик органдар менен маданий мекемелердин биргелешкен ишмердүүлүгү” аттуу Республикалык семинар- кеңешмеси болуп өттү. Республикалык семинар- кеңешменин катышуучулары Талас облустук А.Токтогулов атындагы китепканасында, Талас БКТнын Таш-Арык айылдык китепканасында жана Бакай-Ата БКТнын Ак-Дөбө айылдык китепканасында болушуп алдыңкы иш тажрыйбалары менен таанышып чыгышты. Ошондой эле облустук китепкананын “Манас-Ата” үгүт кербенинин “Улуттун улуу көчүн улагыла” аттуу программасын семинар-кеңешменин катышуучуларына Таш-Арык Маданият үйүндө тартуулашты.Талас шаарынын “Кырк-Чоро” кинотеатрында өткөрүлгөн семинар-кеңешменин пленардык жыйынына облустагы баардык китепкана кызматкерлери катышышты.

Ч.Айтматов бул ысым менен бүгүнкү күндө кыргыздын улуттук руханий турмушунун тарыхый өсүш деңгээлинин бардык тармактары тыгыз байланышкан. Рухий дөөлөттөрдү таратууга көмөктөш “Руханият” Ассоциациясы тарабынан кыргыз тилинде Ч.Айтматовдун 8 томдугун кыргыз жана орус тилинде басып чыгарып кыргыз окурмандарына тартуулады.

Ч.Айтматовдун чыгармалары дүйнөнүн 100дөн ашуун өлкөлөрүндө 200гө жакын тилдерге которулуп, миллиондогон нуска менен бир нече иреттен кайрадан басылып дүйнөнүн булуң-бурчтарына тарап жатат.

XX – кылымдын көрүнүктүү инсаны Ч.Айтматов бүгүн ар түрдүү улуттагы, ар түрдүү кесиптеги жана дүйнө жүзүндөгү жалпы окурмандардын сүйүктүү жазуучусу.